

מנהגים ע"י הכותל המערבי

מנהגים שונים נהגו ישראל בגשתם אל הכותל המקודש, וכך כותב רבי משה ריישר¹: מנהג יפה אף נאה בעיה"ק ירושלים ללכת בערב שבת למרום מראשון מקום מקדשנו ולעמוד אחר כתלנו הוא הכותל המערבי, אשר אמרו חז"ל שמעולם לא זזה שכינה משם אף בחורבנו. ובבואם שמה כורעים ומשתחוים בהבנעה, ואומרים: 'מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים'². ארבע אמות טרם יגשו חולצים נעלים³ ויקרבו אל כותל יסוד בית מקדשנו, ונופלים על פניהם עליו, ומחבקים ונושקים את אבניה הקרושים באהבה וחיבה יתירה. מעוטפים באימה ויראה אומרים שיר השירים בקול זמרה, גם תהילים עד גמירא. אחרי כן מתפללים תפלת מנחה ברוח נמוכה, ותפלה קצרה בנפש מרה כל אחד על משפחתו אשר בגולה, והולכים לבית הכנסת לקבל שבת. וישנם אנשים הנשארים שמה ומקבלים שבת בקול שירה וזמרה.

רבי משה חגיז⁴ מציין: ונשים צדקניות הולכות בכל ערב שבת ומכבדין לפני כותל המערבי. בכלל היה נהוג מקדמת דנא להתפלל על יד הכותל המערבי בערב שבת. מסורת זו מוצאת אישורה על ידי רבי מנחם מנדל מקמניץ שביקר בירושלים בשנת תקצט (1839) וכך הוא כותב⁵: הלכתי להתפלל לפני הכותל המערבי של הר הבית. מנהגם שהולכים שם בכל ערב שבת, אומרים כמה

1 שערי ירושלים עמוד לט. 2 בראשית כח יז.

3 מנהג חליצת הנעלים היה נפוץ ביותר בחוגי החסידים, עד השנים האחרונות. מסופר על אפיזודה מענינת שאירעה לרבי אליעזר מנדל זצ"ל האדמו"ר מלילוב. מנהגו היה לחלוץ מגעליו בבואו אל הכותל. פעם בעמדו בערב שבת שקוע בדביקות בתפלה, כשקהל חסידיו עומד חלוצי נעלים, הפנה ראשו אחורה גער בערבי שרצה לגנוב נעלי חסידיו. כאשר גמר תפלתו סח לחסידיו: אמנם בתפלת שמונה עשרה אני נמצא בעולמות עליונים, עם כל זה אסור להתעלם ממה שמתרחש בעולם הזה, כי אחרת היינו הולכים הביתה יחיפים.

4 בספרו אלה מסעי עמוד כד. 5 בספרו קורות העתים.

התפללו ליד הכותל כל עדות ישראל ובכל הנסחאות למיניהן הנפוצות בישראל.

חברו תפלות מיוחדות לאומרים ליד המזבח המערבי, התפלות הפיעו רובם בעברית ומקצתם בספניולית ובאידיש. התפלות כללו בתוכם מזמורים, קינות ותפלות חבה, ורובם נסבו על עניני הכלל, על החורבן והגאולה והרדיפות הקשות. כמו כן בקשות על הפרט, כגון: רפואת הגוף והנפש.

הקובץ הראשון של תפלות ליד הכותל אשר נמצא ברשותנו הוא "ספר יחוס צדיקים" ²⁹ לר' גרשום ב"ר אשר איש שקרמילה. לפי ספר זה היו היהודים, בבואם לכותל המערבי, חולצים את הנעלים ומנשקים את אבני הכותל, מתפללים תפלות מיוחדות וקוראים פרקי תהלים קבועים.

אחרי ספר "יחוס צדיקים" הפיעו עוד מספר סדורי תפלה מיוחדים לכותל המערבי והם: "ספר צח ואדום" ³⁰, סדר תקון כותל מערבי, שנקרא פל ט א ר י א ל, חברו רפאל טריוש.

"ספר זכרון בירושלים" ³¹, סדר התפלה על יד הכותל על ידי יהודה פוליאשטרו.

"שערי דמעה" ³², תפלה ליד הכותל המערבי, לר' שמואל אב"ד דאלהינו. "מתזה בירושלים" ³³, תפלה ליד הכותל המערבי.

גם בסדור הקראים חלק ד, יש סדר של מזמורים וגם תפלה וקינה מיוחדת ממחבר בלתי ידוע לפי סדר א. ב.

בימי מלחמת העולם השניה, סדרו תפלות מיוחדות וטכסים מיוחדים לחיילים יהודים מצבאות בנות הברית שבקרו בהמוניהם ליד הכותל.

כמו כן נקבעו ימי תפלה מיוחדים ליד הכותל, לשלום היהודים בארצות הכבוש ולצרות עם ישראל בעולם, על ידי הרבנים הראשיים לארץ ישראל. המונים בקרו בימים אלו בכותל. תאור מעגין על ההתעוררות הגדולה ששררה באחד מימי התפלות האלה, נמצא ביומן הכותל מיום יד סיון שנת תשד, ובסקירה השנתית של שנת תשד.

הבקורים בכותל היו שונים מבחינת מספר המבקרים. בערב יום הכפורים עלה מספר המבקרים בכותל על כל יום אחר בשנה. רבבות מבקרים היו באים לשפוך לבם ולהטהר לקראת היום הקדוש. אחריו בא ערב תשעה באב ויום תשעה באב. מאז שנים רבות היה קים המנהג בירושלים לבוא לכותל בליל תשעה באב ואחר כך לסובב את חומות ירושלים העתיקה. התהלוכה בליל תשעה באב התנהלה ברוב עם, ורחבת הכותל המתה מרוב אדם שבאו מכל קצוי הארץ. ברחבה עצמה עמדו סדרנים צעירים שהשגיחו על הסדר ויצרו שרשרת חיה שדרכה זרמה תנועת המבקרים.

29. גרסס לראשונה בשנת תכ, 1601.

30. גרסס לראשונה בשנת 1740.

31. גרסס בקרשטינא בשנת 1743.

32. גרסס בשנת 1885, והיה מבוקש ביותר ליד הכותל.

33. גרסס בשנת 1891, בשפה הספניולית.

ח. אין לתלוש עשבים הגדלים בכותל המערבי⁴⁸.

ט. יש ליזהר שלא להדליק נרות בין חגוי אבני הכותל המשחירים את הכותל בפית עשנם⁴⁹.

ב. כבוד הכותל המערבי.

א. נהגו בעיה"ק ירושלים בבואם לכותל לכרוע ולהשתחוות בהכנעה וארבע אמות טרם יגשו חולצים נעלים⁵⁰, ויש שנהגו בעוזבם את הכותל להשתחוות כנגד הכותל וכך לחזור לאחוריהם⁵¹ (ועיין בח"ב פ"ג אות ז האם יש איסור השתחויה) (ועי' בציון).

ענין זה ודומיו וז"ל: "ומכאן תוכחת מגולה בענין כותל המערבי שנשאר לנו פליט מחורבן ביתנו ומחמד עינינו, שצריך ליזהר ביותר ולנהוג בו כל כבוד שבעולם. ומה שיש שכותבין שמם על הכותל יש ליזהר בזה, כי אין מן הכבוד לכלך הכותל בצבעים, והנזהר ישא ברכה", עכ"ל. ⁴⁸ הגר"ח זוננפלד במכתב ע"פ הגמרא במגילה (כח, ב) בית הכנסת שעלו בו עשבים אל יתלשם וכו'. ⁴⁹ כף-החיים שם, אלא מי שוצה להדליק יניח על כסא חוץ לכותל.

⁵⁰ ספר שערי-דמעה (בתחילת הספר), ספר שערי-ירושלים (הר"מ ריישר, עמוד לט), ספר קורות-העיתים (הרמ"מ מקאמניץ, עמוד ט), ומיחידי סגולה שהמשיכו לנהוג כן הגה"ק ר' אליעזר מנחם מלעלוב (הר הבית עמוד 133) והמנחת-אלעזר ממונקאטש (מסעות ירושלים מאמר סדר יום ראשון). ובספר הרי-הקודש מביא מדרש (דברים ב) "של נעליך, כל מקום שהשכינה נגלית אסור בנעילת הסנדל", ובכותל המערבי הרי לא זזה השכינה משם (עיין לקמן ציון מס' 58), ולכך יש לחלוץ המנעלים. ⁵¹ ספר בטוב-ירושלים דכך נהג

הרי"ז ידלר זצ"ל, ובספר תולדות-יעקב הביא דהקה"י כשגמר תפילתו נשק את הכותל וחזר אחוריו ופניו לכותל וכך חזר כה' עד ז' מטר ואח"כ כל משך מהלך עלייתו מהכותל עד שהגיע למעלה לרחבה העליונה הלך מצודד קצת שלא